

Nisi.n.ita affectum fuerit, pendulum dicitur, ac multò etiam magis, si penitus sono atq; atomis destituatur. Quod uerò spumâ habet cū magnis ampullis ad scyphi latus diu hærentibus, debite siue dilutum esse dignoscitur.

Annotatiuncula.

In tertio uersu *πρόμοιον* est, nam singula eius uerba similiter incipiunt.

¶ De uino dulci et albo. Cap. XI.

Corpora plus augent tibi dulcia, candida uina.

DO C E T V R hoc uersu xādida & dulcia uina, si ipsis cætera quoq; adfuerint, q̄ reliqua maioris esse nutrimenti. Cuius quidem rei causa dulcedini attribuenda est. Nutrimentū.n.hominis, ut copiose admodū lib 4. de simp. med. fac. c. 14. Galenus monstrat, dulce, aut dulci permistū esse oportet. Quippe dulcia, cū naturę sanguinis nostri & carnis proximè cōgruant, nō solum ori & palato, verum & alijs plerisq; uiscerib. accepta sunt ideo, ut ab illis audivissimè excipiātur. Vngunt.n.implent, & restituūt erosas particulas. Atq; ita sanè fit, ut uina quoque, quæ ca. 8. in numero corpus nostrum alētium posuimus, quo dulciora sunt, eo magis nutriant. Quod ēt Auic. testimonio cōfirmatur, qui 2. 1. doct. 2.

*Vinum
candi-
dū &
dulce.*

G. 8.

DE CONSERVANDA

c. 8. ita ferè scriptum reliquit : Vinū qđ crassum simul est & dulce, ijs potissimū cōuenit, qđ corporis robur ac molē sibi pręrare studēt. Idē trac. 1. 2. can. c. 3. causalem cur dulcia plurimū alant, hanc esse tradit, Nēpe quod dulcibus natura deletetur, & quæ uisceribus inest trahendi uis, eadem auidē sime rapiat. Quāq̃ uerō hic uersus de omni uino dulci rectē intelligitur, mediocre tñ, quod summū dulcedines gradum non attingit, perfectū est. Nam quæ excellenter dulcit sunt, quale Apianum est, quod muscatellum siue muscatellinum vulgo dicitur, sanguinē corrumpunt. Naturalis enim vis hepatis ea ex uentriculo, priusquam concocta & a superfluitatib. secreta sint : exugit atq; attrahit : quare sanguis serosis & crudis expleatur humoribus, adeoq; ut ebulliat atq; putrescat, idoneus efficitur. Neq; id solum de uino, sed & de omnibus extremē dulcibus æstimandum est. Ad hæc, dulcia oīa, quę sumuntur immodicē, corporibus ad patiendū paratis triplex nouę genus important. Quorum primū quidem est fastidium: dulcia. n. caliditate atq; humiditate sua os uentriculi leniunt ac leuigāt, illiq; affectionem inani tioni ac corrugationi, famis causę, contrariam inducunt. Secundū, uelox inflāmatio atq; in flauā bilē conuersio: ad cuius generationem

tionē dulces humores oēs idonei sunt. Quò fit, vt oīum horū maximè mel bile scat, quod dulcissimū sit: deinde & dulcia vina. Hæc eadem & sitim faciunt p̄p̄tum caliditatem, tū crassitiem, nec conferūt fabricitantib. neq; biliosis: quemadmodum Galenus cōm. 2. in libr. 3. de vict. rat. in morib. acutis luculēter & perspicuè docuit. Tertiū, hepatis atq; lienis obstructio. Hæc n̄ viscera, dulcia uehementer appetūt, eaq; ante perfectā concoctionem ad se vna cū fecibus trahūt, & maximè hepar, unde facilius ē in obstructionis periculū adducuntur, crassa nimirum substātia, in qua dulcis sapor fixus, ac fundatus est ad hoc cooperante, ut testis est tracta. primi, secundi Canon. cap. 3. Auicenna. Eadem ratione reliquis etiam lotium minus citant ac profundunt. Ceterū aduersus iā dicta tria incōmoda acida cū primis remedio sunt. Appetētiā n̄ aciditate reuocant, inflātionem frigiditate restringunt, obstructions subtilit̄e subtilitate recludūt. Ellicet vina aliaq; nutrimenta dulcia hepar atq; lienem obsepant, in pulmone tñ contrarium operantur: hūc n̄ ab obstructione liberāt. Nam in descensu per οἶσος φρον, qui Arabibus Meri appellatur, nihil ad ipsum à dulcib. resudat nisi subtile: neq; sanguis ex reb. dulcib. genitus ad pulmone penetrat, nisi prius

DE CONSERVANDA

prius in hepate depuratus, atq; in corde tenuatis fuerit, quemadmodum id ipsum Gale. cōm. 2. libr. 3. de vict. rat. in morb. acut. clarissimè ostendit. vina item dulcia minus inebriant. Cuius rei grauissimum habemus testem Hippocratē, qui lib. 2. de vict. rat. in morb. acu. apho. 2. in eum scribit modum: Vinum dulce vino so minus caput grauat, minusq; mentē ferit. Rōnem reddit Macrobius. lib. 7. c. 7. Saturnal. Ex dictis iam oībus colligitur, corpori, quod vel naturæ ipsius habitu, vel ab alia quapiam extrinsecus ob repente causa externatum est, uinum dulce cum primis, & crassum, ac sufficēter coloratum exhibendum esse. Hoc. n. euidenter nutrit, substantiamq; corporis depditā restituit, & impinguat. Sed corporis obeso ac pingui uina tenuia, odore & sapore iucūda subalbida, & moderate fortia, magis ex usu sunt. Sitis restinctioni adhibendum est vinum albū, tenue ac debile. Hoc. n. non refrigerat solum, sed ualidè ēt humectat, quod fit, ut sitim ēt facilius depellat: & quanto sitis vergentiōr fuerit, tanto illud cōuenientius sumitur. Ad spiritūū verò & uirtutem tum instauracionem, tum roboracionē, uinum subtile, odoratum, sapore gratum, colore moderatum, & sufficiens fortitudinis utilius bibitur, idq; cū paulo cibo. Porro affectus thoracis ac

bull.

pulmonis, qui diuturni sunt, & sine febre, à uinis mediocris substantiæ, & sapore dulci, multum iuuantur, & potissimū qui humoris per spura expectoratione purgantur, quemadmodum copiosius in libro de attenuante dicta cap. ultimo. Galenus docet. Eadē ad alui subduktionem perquam utilia habentur.

¶ De vino rubeo. Cap. XII.

SI vinum rubrum nimium quandoque bibatur, Venter stipatur, vox lipida turbificatur.

Hic recensetur duō incommoda ex immoderata vini rubri potatione.

PRIMUM, venteris constipatio: cuius *Vini rubrum notum.* rei causam nonnulli hāc assignant, nempe quod vinum rubrum, si cætera consentiant, reliquis impræsius tū calfaciat, tum alat: accaliditatis quidem ratione magis desiccet: ratione verò nutritionis auidius à natura detineatur. Alij verò ad immodicam vini rubri styptici, siue pontici assumptionem referunt. Hoc enim cū cōstispandi, dēfandi, & astringendi vim hēat. non solū egrē in corpus distribuit, sed aluum quoq; suppressit.

SECUNDVM, gutturis & faucium *Faucium exasperatio.* exasperatio, siue raucitas. Eam. n. vina quædam impense rubra siccitate & terrena

DE CONSERVANDA

rena essentia sua efficiunt. In horum numero uina quoque rubra Brabantie repomenda sunt. Nam & ipsa sane ob siccitatem & terrenam essentiam fauces exasperant, idque potissimum faciunt cum adhuc musta sunt, aluum tamen non cohibent. Musta. n. admodum rubetia uentris soluendi vim habent, & hoc quidem ex multa terrenae fecis admistione. Haec. n. propterea quod nitrosa ac salsa qualitate praedita sint, intestina mordicantes & abstergentes alui subductionem moluntur. Ab eiusmodi igitur dum musta. i. turbida sunt ac feruent, abstinendum est: Ex quo. n. mordicans mordax est fumus ab ipsis resoluatur, qui ad cerebrum sublatus, oculos acrimonia sua corrodit atque rubefacit. Idem de mustis quoque Brabantiae, siue ea rubra, siue alba fuerint, aestimandum est. Causa autem, cur fumus iste mordicet, ex eo est, quod uinum, unde dissoluitur, sit mordicatum. Oportet. n. similem esse de fluxum subiectae substantiae, ut comment. 14. lib. 1. aphor. & com. 2. lib. 3. de vict. ratio. in morb. acut. Gale. clarissime ostendit. In uniuersum, uina crassa pontica siue *fontica* rubra uel nigra opportunè ad retentoriae facultatis uentriculi, aliorumque viscerum corroborationem bibuntur: quoniam nimirum recrementa vel plura iusto, vel ramentosa descendunt, velut in alui profluuiio
atque

atque dysenteria cōtingit, sicuti & quæcunq; alia adstringentia medicamenta. in cum rsum & fulua uina, pro sunt, nō tñ simpliciter fulua, sed fulua austera, quemadmodum Hippocrates lib. 3. de vict. ratio. in morb. acut. apho. 7. & post cum in suis commentarijs Gale. manifestè docuerit. Quibus autem uenter nō facilè cōcoquit, ijs uina subtilia uel substantia & calore mediocria, odorata, sapore iucunda sufficienter fortia ac lypti citate quadam participantia, cōferunt.

¶ De lethaliū uenenorum remedijs.

Cap. XIII.

Allia, ruta, pyra, Et raphenus cum theriaca nux,

Præstant antidotum contra lethale venenum.

Hic sex referuntur, *δυνταρρακτα* & remedia contra lethalia uenena ac venenatorum morsus.

PRIMUM, allium: quod cum aduersus *All. n.* oē venenorum genus, tū imprimis aduersus uitiosæ ac corruptæ aquæ noxas remedio est. Præsumptū. n. quemadmodum id ipsum Dioscorides lib. 2. c. 145. Plinius lib. 20. c. 6. & Constantinus Cæsar. lib. 12. cap. 30. de agricultura clarissimè ostēduut uires eius, quæ per imprudentiam bibitur, inefficaces atq; irritas reddit. Auicenna. 2. Can. c. 123. parcm

DE CONSERVANDA

rem facultatem & Cepe attribuit, quo fit, ut sub alio hoc quoq; comprehendí debeat. Idem. 3. 1. doct. 5. c. 7. cœu theriacen uitiosarum aquarum cepe commēdat, & maximè quidem si cum aceto sumatur: Nā cepe, cum extenuandí, incidēdi, cumq; stypticitate quadam abstergēdi, & non ignauiter aperiendí uires obtineat, caloreq; tertium ordinē accedat malas aquas, ne frigiditate ventriculū offendat, temperat, crassasq; vt promptius descendant, extenuat. Acetum uerò cum ipso permistum, non modò uirtutem eius in aquarum tum extenuatione tum penetratione auget, sed à siti quoq; , q̄ cepe mouere solet, pręseruat. Eadē & in alio ratio est: quare post crassā & turbidā aquæ potum præcipuè cōmendatur. Eas. n. vt citò descendant, extenuat, & ne uentriculo ac intestinis officiant, venasve obstruāt, inuamentum præstat: Allium præterea, Auicenna. 3. 1. doct. 5. c. 4. teste, inter facientibus contra occurrentis aeris frigiditatem mirificè prodest: qua ex causa per diuersas mundi plagas oberrantibus, varioq; potu utentibus, uilissimè præsumitur: id quod Macer lib. 1. capite. 5. hisce etiam uersibus innuere uoluit.

*Allia qui mane ieiuno sumpserit ore,
Hunc ignotarum non lædet potus aquarum,
Nec diuersorum mutatio facta locorum.*

Allium

VALETVDINE. 71

ALLIUM quoq; contra virulentarū
bestiarum, serpētum, & viperarū ictus,
& priuatim hæmorrhoi prodest, ita ut
non aliud magis, si cū vino in giter ad-
sumatur, aut tritum in eodem ebiba-
tur. Contra rabioforum morsus & il-
litu & cibo ualer. Venenatis *μυρταλῆς*
hoc est, muris aranci morsibus. efficacis-
simè cum ficulneis frondibus & cymis-
no illinitur. Quin & venenata animalia
allij odore fugantur, ut ex illo Vergilia-
no disticho patet:

*Thestylis & rapido sessis messoribus æstu,
Allia serpillumq; herbas contundi olenter.
Eius rei causam Aemilius Macer loco
paulò ante citato, his versibus exponit:
Hæc ideo miscere cibis messoribus est mos.
Vt si forte sopor sessos deprefferit illos,
Vermibus à nocuis tui requiescere possint.*

Porrò cūm fetor allij, qui id non de-
gustarūt, longè grauissimus & molestis-
simus sit, ei quoq; rei, ne q. sumpserūt,
alios offendēt, remedium aliquod adhi-
bendum est. Menardus itaque è Græcis
autor est, allius edentibus, si radicem
betę in prūna tostam superederint, odo-
rem extingui. Quidā tradunt ipsa gra-
uem halitum non esse facturā, si quis ab
ipforum esu crudam fabā insuper man-
dat Hieronymus Tragus eandem facul-
tatem viridibus ēē rutę folijs assignat.

Macer

DE CONSERVANDA

Macer. lib. 3. cap. 6. zedoaria radicem id
efficere, his uerbis tradit.

Alia quem faciunt factorem pellit ab ore.

Cæpa. CÆPÆ quoque ex Dioscoridis
Anazarbei sententia rabiosi canis mor-
sibus cum aceto, ruta, & melle illitū au-
xiliatur. Eadem ad uerbum ferè mutua-
tus est Auic. 2. can. c. 123. Verū in hoc
dissentit, q̄ acetum omiserit, & salē in
mellis locum suffecerit. Cæpe præterea
fitus Venenatorū in cibo dissentit atq;
expellit. Et succus, qui ex eius esu pluri-
mus in stomacho gignit, peculiari qua-
dam proprietate uenenatorū noxas frā-
gere à quibusdam creditur. Cæterum si
lentio illud hoc loco minimè prætereū-
dū est, q̄ alliū, cæpe ac porrū in cibo nō
conueniant, neq; temperatis, neq; cali-
dis corporibus. Nam extra hoc, q̄ pau-
cissimum & prauū dant alimentū, acré
ēt atq; pungētem sanguinem, maximè
si cruda ingerantur, generant humores
tū crassos tenuant, lentosq; incidunt. In
totum, oīa hæc si cruda edātur, peiores
q̄ cocta succos procreant, ac plus humo-
ris excrementitij continent. [*Porrū*]
Simeon Sethi calidum, & siccum in se-
cundo facit ordine urīnam cit, & noxiū
succum creat. Assiduè comestum uisus
hebetudinem, & capitis dolorem efficit.
Stomacho aduersat. Difficilia inuehit
somnia. Neros, dentes, & gingiuas acri-
monia

monia sua ledit, & sanguinem nigrum atq; melâcholicū generat. Biliosis itaq; & melâcholicis uitādum est, potissimū si crudum fuerit. [*Cepæ*] ex quarto sunt ordine excalfacientium: earumq; essentia crassarum est partium. Si succum ex primas, quod reliquum est admodū terree substantię est, eiusq; calidę. At fucus aqueę aëreeq; caliditatis. Si crude edantur, humores in stomacho malos, putridos, & corruptibiles generant, Difficilia & terribilia inducūt somnia. Largiore cibo capitis dolores cient: In morbis coctę etiam letargicos & phreniticos efficiunt, memoriā & rationem, ut aliqui ferunt, ledunt. Si uerò cum electę carnis iu sculo coquantur, plurimū malignitatis deponunt, appetentiam inuitant, concoctionem promouēt, & frigidus cibos, quibus cū percoquantur, temperant. Si quis tñ crebrius his utatur, in lienis uitia incidit. Tutius igit est, eas raro attingere. [*Allium*], ut Galeno placeat, excalfacit quarto excessu, humiditate quidem participat aliqua; sed minori q̄ cepę. Inflationes pmutat alteratve. Veterē tussim crudum costumve consum lenit. Asperas arterias clarificat, & sreatum prouocat. Acie oculorum esu hebetat. Capitis dolorem facit. De eo hoc amplius Galenus lib. 12. metho. medendi, capite octauo: Est inquit, alium

DE CONSERVANDA

ex eorum ciborum genere, qui & flatū discutiāt, & minime sitim inferant. Sūt qui, parum id experti, existiment maiorem quā cepas sitim excitare, sed planè errore: cum non modò non maiorem quā cepae, sed nec oīno sitim faciat. Idē omnium planè eduliorum maximè flatum discutit. Itaq; ipse certè agrestium theriacem id appello. Abstinēdū tñ, vt paulo ante dictum est, ab absduo horū triū vsu. & potissimū cū ijs, qui ipsis uescitur, natura fuerint biliosus. Solis. n. qui vel succum pituitosum, vel crudum & crassum ac lentum aceruarint, cibi eiusmodi sunt accommodati.

SECUNDVM, Ruta: Eius duo sunt genera. Vnum satium atq; hortense. Alterum montanum syluestre q; Ruta montana syluestris q; in eis damnat, q; ex quarto sit ordine excalfacientium & siccitantium. Satiua verò cum ex tertio sit, in cibos magis admittit. Est autē nō solū gustu acris, sed & amaro. Ex quo sanè et diligere atq; incidere crassos lentos q; humores pōt. Ob eam uim & per urinas euacuat. Quin & tenuium est partium, flatusq; exinguit. Quare ad inflationes coli, vteri & recti intestini cōpetit, ac Veneris appetitum cohibet. Discurtit atq; exiccat si tenuē: est. n. eorum ex numero medicamentorum, quae ualenter desiccant. Traditur ē q; cruda, salq;

VALETVDINE. 73

leq; condita ac comesta, visus aciem mi-
rum in modum exacuat: ob id antiqui
sculptores & pictores hoc cibo assidue
utebantur. Nonnulli & succum eius cū
succo feniculi & melle commiscentes,
medicamentū ad oculorum aciē acuen-
dam conficiunt. verū cū acrimonia
quēdam oculis infesta succo eius insit,
ventilādo applicari debet, vt vapor eius
tū, & non substantia oculos pertingat.
Quaecunq; aut ruta & per se pro lethali-
um medicamentorum antidoto valet
foliis tritis, & ex vino sumptis: Contra
aconitum maximē & ixiā. Item fun-
gos, siue in potu detur, siue in cibo. Va-
let & contra scorpionum ictus, & ara-
neorum, apum, carabronum, vesperarū
aculeos & cantharidas, ac salamandras,
canisve rabiosi morsus. Acetabuli men-
sura succus siue semen ē vino bibitur, &
folia trita vel commanducata imponū-
tur cum melle & sale, vel cum aceto &
pice decocta: Succo verò perunctos,
aut eam habentes, negant feriri ab his
maleficijs: Serpentesq; si vtatur ruta, ni-
dorem fugere. Folia per se presumpta,
aut cum nuce iuglāde, aridisq; ficibus,
inefficaces venenorum vires reddunt,
contra serpentes simili modo sumere
conuenit. Aristoteles lib. 9. c. 6. de histo-
ria animalium tradit, muscelam dimica-
turam cum serpente, rutam comedere.

H Odor

DE CONSERVANDA

Odor. n. eius infestus est serpētibus. Ruta quoq; cum ficibus & amygdalis dulcibus mane sumpta, à veneno præseruat. In sanctuarijs Mithridatis maximi regis deuicti, Cn. Pompeius inuenit in peculiari commentario ipsius manu compositionem antidoti, è duabus nucibus siccis, item ficis totidem, & rutæ folijs viginti simul tritis, addito salis grano: & qui hoc ieiunus sumat nullum venenum nociturnum illo die. Autor est Plinius lib. 23. natu. histo. c. 8. eadem Galen. quoq; lib. 2. de antidotis c. 43. & lib. 2. de aliment. facult. c. 28. & in libro de cibis boni & mali succi c. 14. cōfirmat. De ruta plura leges apud Dioscoridē lib. 3. c. 43. Plinium lib. 20. c. 13 Galenum lib. 8. c. 49. de simpl. medicamen. facult. Constantinum Cæsarē li. 12. c. 25. de Agricul. & Simeonem Sethi in Syntagmate.

Pyra. TERTIVM, Pyra: Hęc namq; veneni, & præcipuè fungorum malignitatem pellunt abiguntq; Quod quidem de pyris syluestribus cūprimis intelligendum vñ: De eis. n. Dioscorides lib. 1. c. 132. ita scriptum relinquit: Aiunt Fungos, si syluestria pyra cū eis coquantur, innoxios fieri. Et lib. 6. c. 23. Fructus aut folia pyrastrī. cū fungis decocta, strangulante illam vim auferunt, esitataq; eisdem auxiliantur. Quod Paulus Aeginetb lib. 5. c. 55. in eum scribens modum innuere etiam

etiā uoluit: Pyra syluestria, aut folia simul incocta, uim strangulādi, q̄ fungis inest, tollunt, eademque in cibo cōfecunt. Hanc pyrorum contra fungos efficaciam, Plinius lib. 23. c. 7. pōderi & pugnanti succo attribuit. Intelligi præterea pōt & de pyris aromaticis, quæ sanè cūm spiritus fragrantia sua corroborēt, ueneni etiam noxam pellunt.

QUARTVM, raphanus. Eius Græci *Raphanus* duo faciunt genera, satiui & syluestris. Satiuus hodie peculiariter raphan⁹ minor dicitur, Germanice *Radys*. Gallicè *me Rame ou Refori*. Hispanicè *Ramano*. Syluestris, Plinio lib. 19. c. 5. teste, Latinis Armoracia appellatur, Germanicè [*Meeradyt*]. Satiuus excalfacit ordine tertio, desiccāt secūdo: Syluestris aut in utroq; efficacior est. Quin & semen ipsum planta efficacius est. Satiuus cōtra viperatum ictus auxiliatur. His qui fungis strangulātur, tam cibo, q̄ potu salutaris est. Si quis ieiunus ipsos accipiat, securus erit, ut ne à medicamentis lēdatur. Succus ipsorum ex aqua acceptus, boletis & uenenis resistit. Si uerò raphani succo quis manus suas probè illinat, ac confricet, intrepidè & cura periculum reptilia ac serpentes apprehendet. Scorpīs impositi raphani euestigio ipsos interficiunt, & succus in hoc expertus magis ac fortior est. Si quis præsūm

DE CONSERVANDA

pto raphano à scorpio percutiatur non solum non morietur, sed et celerè sanitatē adipiscetur. Raphanus aut̃ ob eam etiā causam contra venena valere dī, q̃ vomitiones moueat, quibus stomachus a noxiis humoribus expurgetur. Semen quoque venenis & venenatis vermibus aduersatur. Contra cerastis morsus, potum ex vino auxilio est.

Raphanus ipse cum manifesta calfactione attenuandi atque incidēdi facultatem habet. Nam qualitas acris in ipso superat: quibus rebus pituitā scindit & absumit. Sanguinem acrem atque pungentem efficit, eoq; biliosis nocet. Stomacho aduersatur, ructus ciet, humore crassum ac lentum, &, si virtus concoctrix debilis fuerit, crudum et̃ generat. Vomitus cieri per raphanum sumptū ante reliquū cibum, dicit Dioscorides lib. 2. c. 105. utpote qui hoc modo cibū cleuet, & ad euomendum protrudat. A reliquo aut̃ cibo sumptum, anadosin, hoc distributionē ciborū in corpus iuuare perhibet, his verbis. Summo tñ cibo sumi debet, quo magis eius distributio nem adiunget, cum aut̃ pr̃sumitur, cibū suspendit, quare vomituris commodissimè datur ante cibum, Verūm Galenus lib. 2. de aliment. facul. cap. 70. se mirari ait, tum Medicos, tū Idiotas, qui raphanos crudos à cœna enephas enecen, id est,

est, bonæ cōcoctionis gratia edunt. Ipsi
quidem, inquit, hanc rem experiētia fa-
tis sibi exploratam esse affirmāt, qui tñ
iplos sunt imitati, oēs læsi fuerunt. Sum-
pti. n. post cibū, coctionem non iuuant.
sed impediunt potius. Subinde. n. eru-
ctant, ventriculum probè claudi non si-
nunt, caput uaporibus replent, eiq; gra-
uitatē inducunt. Minus tñ officiūt, qui
exigua copia à cēna cū sale & aceto inge-
runt. inde eufuian cai tandianoia neuē-
pibolon. i. bonam ingenij habitudinem
ac industriam homini, mentemq; quæ
rectè ac perspicuè percipiat, atq; intel-
ligat, efficere tradunt. Dioscoridi sēsūm
ēraciem excitant. Lienem extenuant,
iecinori & lumborum doloribus pro-
sunt. Nonnulli quoq; cum oximelite vo-
mendi gratia propināt, multamq; edu-
cunt pituitam, & à febre quotidiana se-
pe & quartana liberātur. Folia, si parua
copia sumantur, coctionem adiuuant,
& ad appetentiam, quæ collapsa fuerit,
excitandā accōmodata sunt. Plura de ra-
phano Dioscorides atque Galenus locis
paulò antè citatis Plinius lib. 20. cap. 4.
Constantinus lib. 12. de agricul. cap. 22.
& Simeon in Syntag.

QVINTVM, Theriace. Hęc n. tota
substantia sua tam brutis, q̃ ratione præ-
ditis animalibus cōtra omne ueneni ge-
nus auxilio est, neminēq; pollicito fru-

DE CONSERVANDA

strari finit. Siquidem nullum vnquam à feris, quæ hominem solent interimerè, cōmorsum hac statim epota antidoto perijsse, memoria est proditum. Nullus eadē præsumpta, haud multò post mor su impetitus, belluæ veneno, ceu illā su perante interiit. In pestifera ē luce, so lum hoc antidotū malo correptis pro desse adedò haftenus visum est, ut nullū aliud præsidiū tanto malo resistere fuerit idoneum. Namq; pesti, tanq̃ & ip sa existat quædam bellua, haud paucos interimit, verum ciuitates quoque to tas depascens, malè conficit. Quippe pra ua quædam aeris ad corruptionē prom pta mutatio efficitur, & homines cū re spirationis necessitate periculū euitare nequeant, ipsum aerem veluti venenū quoddam ad se per os attrahunt. The riaceam autem in eiusmodi aeris statu præsumentes, neutiq̃ à malo corripun tur. Quin & correptis iam eadem mede tur, aeris inspirati malitiam inalterans, mutansque, vt quæ corporis temperatu ram infici magis prohibeat. Breuiter, to tum corpus ita ab iniurijs securū facit, vt nec a deleterio quopiam possit infici. Cōsimilis ferè virtutis est, & aliud quod dam antidotū, quod ab eius, cui in frē quenti vsu fu it noie, Mithridatium ap pellatur. In qualitate. n. atq; efficacia theriacæ proximum est, parumq; disse runt,

rūt, nisi fortè, q̃ theriacę paulò calidior
 & contra serpentum venena potentior,
 est. Proditur magnum illū bellatorem
 Mitridatē hoc antidotū presumentem,
 ob firmam corporis constitutionem ex
 illo preparatā, non potuisse veneno po-
 to interire. Cū .n. bellū aduersus Ro-
 manos gerēs, à Pompeo victus, in extre-
 mis medicamēti veneno sanus mori co-
 geretur, medicamento epoto, eoq; co-
 pioſo, ipse quidem nō interiit: filig aut
 ob eximium erga patrem amorē, cū eo
 mortē volentes oppetere, eiusdē medi-
 camenti potu subito cōciderunt. Deni-
 que cum mortē ille obire statim nō pos-
 se veneno pp antidotum presumptum
 inefficaci, vocato quodā ipsius amico
 noīe Bistoco, iniūxit ipsū vt iugularet.
 Atq; sic medicamenti opus ferro absol-
 uens, mori ipsum violenter coegit. Hæc
 fere Galenus in libro de Theriaca ad
 Pisonē c. 2. & 8. & 28. Legē plura apud
 eundē in lib. de vsu Theriacę ad Pāphī-
 lianū, p totū, & lib. 1. de antido. c. 19. &
 Auicē. 6. 4. trac. 3. c. 1. & 6. 4. trac. 1. c. 5.

SEX TV M. nuces, nempe iuglādes,
 quas nōnulli et regias appellāt. Hæ mul-
 to sanē in vsu sunt. Cum ruta & ficis pre-
 sumptæ, & à summo cibo, lhetalibus ve-
 nenis aduersantur: nec ininus si à vene-
 ni hauſtu comedantur. Largius esitata
 latos lumbricos pellunt. Cū cæpa va-

H 4. 10,

DE CONSERVANDA

rō, sale & melle, canis hominisq; mor-
 sui conferunt. Et hoc de aridis cūmpri-
 mis intelligendum est. Alimentum por-
 rō, quod corpori prębent, exiguum est.
 Aride viridibus ac humidis peiores ha-
 bent: vnguinosiores. n. magisq; pingues
 sunt. itaq; facile ēt in bilem transeunt:
 & quō diutius recōditę fuerint, magis
 tales efficiūtur. Quamobrem oleum ēt
 ex inueteratis exprimere liceat. Tunc
 sanē cōcoctu difficiles, & stomacho, prę-
 sertim bilioso inutiles fiunt, atq; bilem
 augment, fauciu & capitis dolorem adfe-
 runt, tussietibus inimicę, oculos ledūt,
 vertiginem faciunt, idq; cūm a cibo su-
 muntur, linguę paralysin inducunt, &
 in ore inflāmitiones & vlcera pariunt.
 stomacho meliores fiunt, si cum caricis
 edātur. Ad vomitiones ieiunis in cibo
 vtilis. Cēterum quę virides adhuc sunt
 itaq; humide, neq; adstringentis quali-
 tatis, neq; oleosę conspicuę participes,
 sed magis quodāmodo qualitatis exper-
 tes, hęc stomacho minus nocent: dulcio-
 res. n. sunt. faciliusq; concoquuntur, &
 multō magis, qñ & ipse cū caricis man-
 duntur. Humidę pręterea aptę ad de-
 iectionē sunt sicę verō minus: Pleriq;
 aut ventris subducēdi gratia cū caro ēt
 ipsas pręsumūt: in quem virides sunt ac
 cōmodatiores, vt quę adstringētis qua-
 litatis miuus sint participes. Quin & sic
carum

carū quoq; si prius (qđ nōnulli faciūt) in aqua fuerint maceratæ, facultas uiridibus est adsimilis. Ad hæc uiridiū nucleī depellati, atq; torrefacti aliquantulum, si à reliquo cibo commanducētur, ciborū in corpus distributionē adiuuāt. Et sic patet in vnīuersum, corporib. sanis nucēs virides magis q̃ siccas conuenire. Plura Dioscorides lib. 1. c. 140. Plinius lib. 23. c. 8. Gal. lib. 2. de alimen. facult. c. 23. & Simeon Sethi in Syntag.

¶ *De Aere. Cap. XIII.*

L Vcidus ac mundus sit rite habitabilis aër,
Infectus neq; sit, nec oleus fœtore cloacæ.

Hic agitur de prima re non naturali, nēpe de Aëre. cuius, vt Galen libr. 9. cap. 14. metho. meden. & in arte medicina. 1. ca. 85. testatur, nulla est euitādi ratio. Nam in aëre nos ambiente semper versari, comedereq; ac bibere & vigilare, & dormire est necessarium, & sine eo nec tolli morbus, nec teneri sanitas potest. Hic igitur causā sine qua nō obtinet rationem. Quapropter sedulo hoc agendum, vt in ambiente, quoad fieri pōt, q̃ optimo habitemus. Quod vt rectē cōsequamur, quatuor eius notās hīcse versibus expressas diligenter consideremus

H 3 opor-

DE CONSERVANDA

oportet. Quarum prima quidē est, vt sit lucidus, clarus, minimeq; crassus, aut nebulosus. Crassus. n. & obscurus humores confundit, turbidusq; ad cor descendit: quo fit, vt spiritus ēt turbidi ac crassitum corpus pigrum ac languidum reddentes, tum aīum quoq; contristantes, ex eo producuntur. Nihil aut magis viuū dum ac iucundum, minusve circa voluntarios motus pigrum reddit hominem, q̄ si in lucido ac claro versatur aere, aut mane surgat. Secūda, vt sit mundus: hoc est, exquisitē sincerus ac purus, nullisq; vaporibus inquinatus. Impurus namq; iuxta qualitatē & naturam illius, quod ipsi admiscetur cordis: tēperaturam variat atq; immutat, quēadmodū id ipsū Hali Roboam cōmen. 16. in lib. 3. Artis Medicinalis Galeni ostendit. Tertia, ne sit infectus, cuiusmodi esse solet in locis cadauerum non crematorum multitudine refertis, sicut in praeliis contingit. Nā hunc pestis ferē subsequitur. Inspiratus enim in corpore spiritus inficit. Quarta, ne foetorem habeat cloacæ: Sub qua sanē comprehenduntur & particulares aeris infectiones oēs, quibus humana natura offēditur: nempe latrinarum, coeni, sterquiliniorum, fouearum, culinæ, locorum in quæ cadauera & ossa mortuorum cōportantur, & stagnorum seu paludum, idq; multo quidem magis, si
linum

linum insuper aut cānabis in eis putrescit. Qñ .n. aer hīmōi sordibus inquinatus in corpora ingreditur, spiritus inficit, ac maximam cerebro noxam suggerit, uiarum spiritus obstructione facultatis animalis transitum prohibens, & halitu suo caput grauans. Huiusmodi, ergo aer oībus ex æquo ætatibus omniq; tēperaturę noxius est, sicut è diuerso qui purus oīno est, nulli non ætati est utilis. Hinc non temerè Auic. 2. 1. doc. 2. sum. 1. c. 2. in hunc propè modum scriptū reliquit: Aer quidem optimè tēperatus & clarus, qui nihil prorsus admistū est alienæ materiæ, quæ tota substantia spiritus tēperaturæ contraria sit, sanitatē nō efficit tm̄, sed ēt conseruat. Contrarius uerò, effectus producit contrarios. Verum quo prædictorum exactior habeatur notitia, sciendum est Aerem pro tuēda bona ualitudine duobus modis esse necessarium: Primo quidem ob spiritū & caloris innati refrigerationem: Deindē uerò ob humidū excrementū, spiritibus ac calori innato molestiam exhibētis, expulsionem. Quemadmodū .n. externū ignē sine aeris euentilatione suffocari atque extinguī uidemus, ita ēt de spiritibus & calore innato imaginari oportet. Nisi enim per assiduam inspirationē & transpirationem calor naturalis refrigeretur, ac quasi ventiletur, necesse est spiri-

DE CONSERVANDA

tum perire : Aere. n. indiget nutriente, conseruante, temperante, atq; deputante siue segregante. Nutritio ergo, cōseruatio, & tēperatio caloris innati fiunt p aeris attractionem. Deputatio per eiusdem expulsionem. Ac puriores quidem fiunt asperæ: arteriæ dilatatione, quem *διασολην* Græci nominant, ea. n. aere frigidus attrahitur, qui vitale robur, vnde spiritus quoq; animalis gignitur, excitat & recreat. Altera verò eiusdem arteriæ accidit contractione, *συσολην* Græci vocant, qua cettè, quod exhumorum deustione in toto animantecōtractum velut fumi dum est excrementum, expellitur. Aer itaq; qui sic attrahitur, si foetidus & impurus fuerit, calorē innatum atq; spiritus corrūpit. Hinc ēt intelligi pōt, facillimè infici corda venenato aere. Quare pro tuenda bona valetudine eligendus est aer optimæ essentiae, qui nihil vaporis seu halitus alieni in se admistū habeat, neq; turbidus, aut nebulosus appareat. Qui. n. talis existit, humores cōturbat, & vt antea ēt dictum est, aīam constringit. Sed sit exquisitè purus ac liber, qui ex terra plana vel edita ventorum perflatu vndiq; lustretur, & cui fumi, pulueres, & nebulae admistæ non sint. Et qui nec stagni, nec paludis halitu sit infectus, nec ex profundo specu pestilentē auram spiret, qualis
circa

circa *capfens* & Hierapolin, alibiq; in multis terrarum locis vifitur. Nec qui ex cloacis q; urbē aut numerosum exercitum purgēt, vitium cōtraxit. Nec qui ex animalium, olerū, leguminum, aut prauarum arborū putredine, aut fimo coinquinatur. Nec qui ob stagnum vel flumen vicinum nebulosus est. Nec qui editis vndiq; montibus in cauo loco, siue valle cōclusus nullū recipit perflatū. Suffocās. n. patrisq; est, similis ei, qui in domib. quibusdā est inclusus, in quibus ob putredinē, & perflatus defectum, plurimus aceruatur squalor ac sitis. Proinde omni planē ætati noxius est, & vitandus, quēadmodum & quilibet inclusus. Hęc ferē Galenus lib. 1. c. 16. de sanitate tuenda. In pestilente tñ ambientis cōstitutione, ob generaliorū putrefactionem, inclusus cōuenientior existit: vnde per id tps domi manere, fenestrasq; occludere oportet, ne quā pestilēs aere ingrediatur. Quod si cui tñ eas aperire placuerit, curandū imprimis, vt sint versus Orientem, aut Septentrionem cōstitutæ: idq; fiat à sole iam aliquot horis orto Calor. n. Solis citius irrumpens caliginem atq; putredines aeris dissipat, oēmque crassitudinem eius attenuat. Ad postremum vero cauēdum ē, ne vel minimum quidē aer in qualit. suis tā actiuis quā passiuis, caliditate nimirū, frigi-

DE CONSERVANDA

frigiditate, humiditate, & siccitate, excus-
dar. Si verò talis loco habitationis no-
stræ natura defecerit, arte nostra molie-
dum erit, vt qualem esse expedit, præpa-
retur. Id aut qua ratione fieri possit, Ga-
lenus lib.9. metho. maden. ca. 14. & Aui-
cenn. 2. 1. doct. 2. Sum. 1. cap. 6: 7. 8. & 9.
copiose admodum docent.

¶ *De nimia vini potatione. Cap. XV.*

SI nocturna tibi noceat potatio
vini,

Hoc tu mane bibas iterum, & fue-
rit medicina.

Præceptum hoc loco de ijs traditur
qui mane ob pridianum vini potū egro-
tant nempè ut tum quoq; ipsi paulū vi-
ni propinetur. Porro largior vini inui-
tatio, quæ ultra q̄ satis est, ac multā no-
ctem producit, ebrietatem nonnunq̄,
sæpe sitim matutinā, aliqñ uerò immo-
dicam et corporis excalfactionem, ma-
ximus error est, id mane repetere: nam
perinde hoc esset, ac si igni adderes, o-
leoque incendium restingueres. Sic brie-
tatem cum nausea quadā, nihil incom-
modauerit, si et paulū eius mane propi-
net. Sic. n. facile vomitus eliciet, ventri-
culnsq; à bile, & pituita, ceterisq; pra-
uis ac vitiosis humorib. q̄ huiusmodi grauius
fuit,

fuit, exonerabit, adeoq; crapula quā oī
 eius noxa discutietur. Vomitum, n. præ-
 stare iuuamentum, vt stomachus à ma-
 teriebus humoralibuse uacuetur, autor
 est Auicenna. 4. r. c. 13. probatq; vomī-
 tum bis fieri in mēse continuis duobus
 diebus, ex authoritate Hippocratis in
 libro de diæta salubri, & in libro de in-
 somnijs, nimirum vt secundus dies prio-
 ris vomitus reliquias extrudat. Idē. 3. r.
 doct. 2. c. 8. non parum emolumenti ex
 eo consecuturum adserit, si quis semel
 in mense inebrietur: quo videlicet per
 ebrietatē vomitus excitetur, vt qui ma-
 ximè ab egritudinibus chronicis, hoc
 est, longis ac malis tueri queat. Sed Rab-
 bi Moses Tract. 4. ad Soltanum Babilo-
 niæ hanc sententiam ceu erroneam ijs
 conuellit verbis: Nocet, inquit, ebrie-
 tas oīs, & maximè assidua. Errauit ergo
 qui esse putauit vtilem ebrietatem se-
 mel in mensa. Quin eadem ē à Guliel-
 mo Placentino lib. 1. c. 8. de curatione
 morborum, & à Gordonio particul. 2.
 Liliij, c. 21. & à Valeſco libr. 1. Philonij
 c. 8. redarguitur, vt quibus præſeruari, q̃
 curari melius eſſe videatur. De vomitu
 plura infrà c. 107. Si quis ex nocturna
 vini potatione, propterea q̃ bibere il-
 lud non conſueuerit op̃editur, huic &
 manæ, quō adſueſcat, idem propinan-
 dem eſt: ſic. n. fiet, vt ex vini ſumptione
 minorem

DE CONSERVANDA

minorem læsionem sentiat. Nam à consuetudo, ut est apud Hippocratem libr. 2. apho. 50. minor fit læsio, Si uerò nocturnam uini potationem, manè sis excipiat, ea mendosa est, & curatur quidem sumptione uini, sed magis tñ aqua. Cæterum minimè ignorandum hoc loco, ab assidua & quotidiana eprietate summo perè oibus tam firmum, q̃ imbecille cerebrum habentibus, ex æquo cauendum esse. Frequens siquidem ehrietas, quemadmodum. 3. 1 doc. 2. c. 8. Auicenna testatur, sex morborū genera in humanis corporibus excitat. Primò nāq; iccoris *εὐζία*, hoc est, bonum habitū dissoluit. Vinum. n. immoderatus sumptum calorem eius naturalē uel obtundit, uel resoluit atq; debilitat, aded ut facultatem amittat sanguificā, & aquofas humiditates *ὕδρωπα* efficientes profanguine generet. Vel hepar ipsum vna cum humoribus eius adurit: q̃ sanè rem magna ex parte sequi solet, uel elephantiasis, quæ est Arabum lepra, uel mania. Deinde assidua fumorum è uino sublatione bonam ēt cerebri constitutionem destruit: Calidum quidem phrenitidis, aut mania, frigidum uerò epilepsia lethargo, apoplexia, aut caro Arabibus Subeth appellato, obnoxium, reddens. Tertio loco neruorum imbecillitas continuatam uini perporationē sequitur, atque

*Ehrietas
incommoda.*

atque inde sane accidit vt bibacibus & frequenter inebriari solitis, caput, manus, ac reliqua membra propè oīa tremula efficiantur, idq; non tm̄ in senio, cuius maximè propriū hoc vitium est, sed in cruda quoq; viridiq; senectā, & qñque ēt in iuuentute. Quarto, frigida neruis vita, nēpē conuulsionem, ac Paralyfin adducit. Vbi. n. immoderatus sumitur vinum; vt quo calidā habeat temperaturam, facilimè eos replere solet. Talis si quidem natura promptè oīa subintrat, præsertim quum non admodum crassam substantiā habuerit. Substantiæ igitur copia vinum neruis hæc adfert mala, Galeno comment. 5. lib. 5. aphorismor. teste. Vinum ēt frequenter in ventriculo accessit, vnde non minimū leduntur nerui Ex defectu præterea concoctionis vinum sæpe conuertit vel in crudas atque aquoſas humiditates quibus laxati nerui resoluuntur, vel in frigidos, crassos, & glucinosos succos, quibus ijdē obstruuntur aut distenduntur, aut cōtrahuntur Quinto, Apoplexiam procreat: pituitoso. n. hoc est, frigido, crasso, lentoq; humore, quem t̄pis tractu in generat, adēdō principalissimos cerebri vētriculos vna vice & cumulatiū replet, vt subito oēs corporis particulæ motu simili ac sensu destituatur, Sexto verò repentinā sæpe mortem adfert: locis

DE CONSERVANDA

eis. n. spirationis vini, vel inde generata-
 rum humiditatū multitudine vehemē-
 ter coarctatis atq; impeditis, ebrius ster-
 tendo & dormiendo suffocatur. Hęc oīa
 Galenus ē lib. 3. de temperamentis, in
 eum scribens modum confirmat: Vinū,
 inquit, non semper animal calfacit, æ-
 quē vt nec oleum flammam acendit, ta-
 met si aprissimū est ignis nutrimentū.
 Imo si imbecille & exiguæ flammæ con-
 fertim multū oleum infundas, suffoca-
 bis eā, profusq; extingues potius, q̃ au-
 gebis. Sic igitur & vinum, vbi plus bibi-
 tur, q̃ vt vinci possit, tñ abest vt animal
 calfaciat, vt ēt frigidiora vitia gignat,
 quippe apoplexia, & paraplexia, & quæ
 Græci Caros, & comata vocamus, & ner-
 uorum resolutio, & comitiales morbi,
 & conuulsiones, & tetani immodicū vi-
 ni potū comitātur: quorū vnumquodq;
 frigidum est vitiū. Hęc ille. Quāq; verò
 à nobis hactenus dicta mala vino immo-
 deratius sumpto accepta ferenda sunt,
 non parum tñ cōferre existimandū est,
 si modice bibatur. Auicenna loco suprà
 citato quinq; eius recenset cōmoda. Pri-
 mo namq; calore & subtilitate substan-
 tię, tum conuenienti quoq; & occulta
 proprietate facilē efficit ciborū, quibus
 permiscetur, in oīa mēbra distributio-
 nē: Vnde elegantissimē ab Hippocrate
 in libro de alimento ο̃χημα τῆς τροφῆς,
hoc

hoc est, alimenti vehiculū nuncupatur.
Idq; meritò sane; neq; n. ex ventriculo
in venas, quę sunt in hepate multę & an-
gustę, succus facile transmitti posset, ni
si aliq; ei tenuis & aquosus humor tan-
quam vehiculum, permisceretur. Dein-
de eadē ē ratione phlegma incidit atq;
resoluit, meatuū obstructions aperit,
adeoq; naturā ipsam ad excretionē inci-
tat. Tercio flauā bilē per urinā, sudorē,
excrementa, & transpirationem insen-
sibile, αἷμα δὲ αἰσθητὴν αἰσθητὴν ὡς Græ-
ci uocant, expellit, idq; intelligendum
maximē de uino tenui, subruceo, siue
albo, per naturā debili, uel abundē dilu-
to Potentia. n. flauā bilē augment potius,
q̄ expellunt, q̄ insita quadā ui in eā faci-
le cōmutētur, & hepar, ultra q̄ satis est,
calfaciant. Quartò atrā bilē, quę crassa
& tardī motus est, per proprios meatus
ab hepate ad splenem, & a splene ad os
ventriculi nullo negotio deducit, ean-
demq; ē corpore tandē una cum fecib⁹
exigit. Quinetiam melancholię noxas
substantia, temperamento, & effectibus
suis contrarijs reprimīt ac tollit. Melan-
cholia siquidem tristitiā, timorē, pusilla
nimitatē, & auaritiā: uinum uerò leti-
tiā, audaciā, magnanimitatē, & liberali-
tatē parit. Quintò medetur oībus mo-
dis seu speciebus lassitudinis, nisi multa
extranea caliditas ipsis cōiuncta fuerit.

Spiritus

DE CONSERVANDA

Spiritus. n. languidos, tantumq; nō exolutos, abundē reficit & recreat, facultates corroborat, & humiditates musculis, nervis, chordis & iuncturis insidētes aut eximit, aut certē minuit. Adhæc, in arefactiua lassitudine, re ita postulante, velociter humectat, præsertim si dilutū fuerit. Præstat præterea & alia q̃ plurima commoda. Galeno. n. teste lib. 3. de temperamen. cap. 3. omnium celerrimē nutrit: nam ut adsimiletur, mutationē desiderat minimam, Calorem & spiritum naturalē corroborat, totū corpus calfacit, cerebrum purgat, intellectum excitat, cor exhilarat, iram mitigat, tristitiam remouet, libidinē incitat, præq; omnibus alijs potibus cōcoctionem semicrudorum humorum in quavis corporis parte adiuuat, &, ut unico uerbo rem totam perstringam, hominē & animam & corpore reddit uiuiores: unde abstemij, si cætera æquabiliter se habeant, reliquis sunt effeminatiores.

¶ De meliore uino. Cap. XVI.

Gignit & humores melius uinum meliores,
Si fuerit nigrum, corpus reddet tibi pigrum.
Vinum sit clarumque, vetus, subtile, maturum.

Ac

Ac bene dilutum, saliens, moderamine sumptum.

Hic docetur imprimis, ex meliore vino meliores humores procreari, neque id sanè immeritò. Nam quanto præstantior humorū materia fuerit, tanto ex ea et meliores humores gigni, rationi consentaneum est. Subiungitur deinde, corpus nigri vini potu torpidum ac pigrū reddi, & ne hoc quidem citra rationē. Nā cū reliquis sit crassius ac terrenæ naturæ magis particeps, spiritus et crassiores inde produci necesse est. Simile enim esse oportet defluxum subiectæ substantiæ, ut locis supra aliquoties citatis Galenus autor est. Iam vero spiritus crassiores corpus grauant, & ad voluntarios motus perficiendos pigrū reddunt. Tertio loco septem referuntur præcepta de electione vini.

PRIMUM, ut sit clarum: hoc. n. utpote subtile, spiritus etiā claros ac subtiles generat.

SECUNDUM, ut sit vetus. Nouum enim siue mustum (si cætera cōsentiāt) facilius inebriat, aluum subducit, colicos cruciatus generat, & alia quædā adfert incommoda, de quibus infra ca. 26. Neque ita tñ hoc intelligendum venit, ut nobis admodum vetus eligendū videatur. Tale. n. iuxta Auicennæ snā m. 3. l. doct.

*Vinum
vetus.*

DE CONSERVANDA

doct. 2. c. 8. inter medicamenta potius, q̃
potus reponendus est. Maior si quidem
ei corporis ad caliditatem & siccitatem
alterandi, q̃ alēdi facultas inest. Alimen-
tum. n. quod ex ipso corpori hominum
accedit, exiguum est. eò q̃ à fœcibus &
viriditate, & quibus permixtum, & con-
futum fuit, iam repurgatū, seq; ipso ca-
lidius quodāmodo effectum sit. Vinum,
namq; , sicuti lib. 9 cap. 14. de simp. me-
dic. facult. à Galeno scribitur, ex secun-
do est ordine excalfacientem, sed quod
admodum uetus est, ex tertio, sicut mu-
stum, quod uocant ex primo. Caliditati
eius portione respondet siccitas.

TERTIVM, ut sit subtile: tale. n. spiri-
tus procreat multos atq; subtiles: cum
ē diuerso crassum crassos generat.

QVARTVM, ut sit maturū, non au-
sterum, siue stypticū. Austerum namq;
uinum: quē admodum cōmen. 8. li. 3. de
viēt. rat. in morb. acu. Galenus attestat.
excretionēs oēs cohibet. Quare lædit ea
corpora, quibus per urinas expurgari
est opus, lædit quoq; superiora omnia.
Sed tñ ipsa astrictionis ratione oīno iu-
uamentum præstat ægritudinibus inte-
stinorum. Verū hmōi astrictionē labe-
factat. exoluitq; si aqua tēperatū fuerit.

Dilutum

QVINTVM, ut sit dilutum. Vinum
enim cū diluitur, hoc est, aqua tēpera-
tur, remittit fumositatē suā, atq; ob eā

rem-

rem minus cum caput grauat, tum inebriat. Sed hoc ipsum de vino subtili potissimum intelligendum vñ, Nempe crassum diluendo subtilius ac magis fumosum efficitur, atq; ob id citius inebriat. De eo igitur Auicen. intellexisse censendum est. 3. doc. 2. cap. 8. dñ inquit: Mixtum velocius inebriat.

SEX TVM vt infundendo quasi subfiliat: & est vna de boni vini conditionibus, de quibus cap. 10. dictum est.

SEPTIMVM, vt modice sumat. Vinũ. n. modice sumptum acuit ingenium. Excitat. n. vini calor inueniendi vim, q̄ torpet nõnunquam in ieiunis. Extat hæc sententia libro de disciplina scolarium, qui Seuerino Boethio adscribitur, c. 2. Vinum, inquit, modicè sumptũ intellectui vñ conferre acumen, non aut modicè sumptum rationem perturbat, intellectũ habeat, memoriam eneruat, obliuionem immittit, errorem infundit, ad ignorantiam perducit. Ex oĩbus iam dictis colligitur, pro conseruãda bona valetudine eligendũ esse vinum etate medium, clarũ. rubedine nõnulla participans, odoratũ, sapore equale, ita vt nõ acrescit nec acutum, neq; dulce, nec fumosũ, neq; crassum, neq; subtile nimis, sed ad subtilitatem inclinans, neq; excelenter potens, neq; plus æquo imbecillum, sed medium, natum in colle aper-

DE CONSERVANDA

Vergi. 2 to meridiem spectante, regione inter ca
Georg. liditatem ac frigiditatē tēperata. Hæc
Apertos ferè Auicēna loco citato. Porro circa vi
Bacchus ni vsum pro ætatis ratione tres notāda
amat col sunt regulę. Prima, ne pueris detur vi
les, &c. num in potu: nam perinde hoc esset, ac
 si ignem igni addas. Quippe ꝓ haustum
 & humectat nimium, & calfacit corpus,
 tum caput halitū replet ijs, qui humido
 calidoq; temperamento sunt, quale est
 eiusmodi puerorum. Atqui nec repleti
 his caput est vtili, nec supra q̄ par est hu
 midos calidosq; fieri: qm̄ eo iam calo
 ris humorisq; peruenerunt, vt si paulu
 lum vtramuis qualitatem auxeris, iam
 modū exceßerint. Cū aut sit oīs exces
 sus fugiendus, maximè hunc fugere ex
 pedit, ex quo non corpori modo, verū
 etiam animo dānum accidit. Gal. lib. 1.
 c. 15. de sanita. tuenda. Secunda, vt seni
 detur, quantū citra dispendiū valetudi
 nis ferre queat, hoc est, quantum appe
 tit genuina ac regulari appetētia, Quē
 admodum. n. ocreę veteres, aridę, & cor
 rugatę oleo, ita corpora senum vino ele
 cto, quale est Bellouacense, reficiuntur
 ac reuocantur. Senibus. n. cū exangues
 & frigidi fiat, vnum illud maximū com
 modum ex vino accidit, ꝓ ætatis frigi
 ditatem ad symmetriam & mediocrita
 tem caloris reducat, tristitiam & melan
 choliam, quibus abundant, expellat: &
 sopor-

foporem, quo fere destituuntur, reuocet,
 obstructions item, quibus iidem obno-
 xii sunt tollat. Sanè vinum sicuti pueris
 alienissimum, ita senib. aptissimum est.
 Galenus lib. 5. de sanita. tuenda. c. 7. Ter-
 tia, vt iuuenib. non exhibeatur nisi tem-
 peratè. Nam, vt Galenus, inquit, lib. 1. de
 sanitate tuenda c. 15. Neq; iam adultis
 uinum, nisi modicè sumptum, existimā-
 dum est vtile esse: quod videlicet, & ad
 iram & ad libidinem præcípites facit, &
 partem animi rationalem hebetè turbā-
 damque reddit. Cæterum his ipsis ad bi-
 lis excrementa vel mitiganda, vel expel-
 lenda est sane non inutile. Corpus cor-
 roborat, & ingenium ob subtilium & te-
 nuum spirituum copiam exacuit. Plu-
 ra Plato. lib. 2. de légibus, Seneca libr. 2.
 cap. 20. de Ira, & Galenus in libro, quòd
 animi mores corporis temperaturam
 sequantur, cap. 10.

De ceruifia. Caput. XVII.

Non acidum sapiat ceruifia,
 fit bene clara,
 Et granis fit cocta bonis, satis ac-
 veterara,
 Hic quinq; traduntur notæ eligendę
 ceruifiæ.

PRIMA, ut non fit acida: hæc. n. ven-
 triculo inimica est. Acetū nanq; quem- *Acetum*
 I admodum

DE CONSERVANDA

admodum comment. 36. lib. 3. de victus
rat. in morb. acut. Galenus docet, suapte
natura nervos offendit, idq; sanè expe-
rimentum testatur, & demonstrat ratio.
Nempe exangues sunt, & ideo frigidi fa-
cileq; ab iis, quæ refrigerant simul & te-
nues habent partes, afficiuntur medica-
mentis: Læduntur præterea & a reliquis
perfrigerantibus omnibus, sed substan-
tia aceti, q̃ tenuiũ est partium, in eorũ
mergitur profundum, atq; in oēs ita ir-
rumpit partes, vt ne minimum quidem
eis illæsum maneat: Sic igitur acetiũ ner-
uosas offendit partes. Ventriculus autẽ
neruosus est. Ergo, &c.

SECUNDA, vt sit clara, turbida. n.
impinguat quidem, sed vinarũ meatus
obstruit, atque ob id calculosis plurimũ
nocet, flatus gignit, difficilẽ atq; breuẽ
spirationem efficit, & pituitam auget.

TERTIA, vt sit cocta ex bonis, ac
validis, & minimẽ corruptis granis, nẽ-
pe ex optimo hordeo tritico, uel auena,
quanto. n. grana meliora fuerint, tanto
& meliorem inde humorẽ gigni par est.

QUARTA, vt sit bene ac perfectẽ co-
cta. Hæc. n. melius concoquitur, & natu-
ræ conuenientior existit. Male verò co-
cta, ventris inflationes, tormina, & coli-
cos cruciatus generat.

QUINTA, vt sit vetus, & à fœcibus
repurgata. Recens. n. præterq̃ q̃ iisdem
malis.

malis, quibus male cocta obnoxia est.
straguriam etiam facit. Plura infra c. 46.

¶ *De vsu ceruisie. Cap. XVIII.*

De qua potetur, stomachus non
indegrauetur.

Hic vnicum de ceruisie vsu præce-
ptum traditur, nempe vt modicè suma-
tur, neq; ea stomachus prægrauetur, vel
ebrietas concilietur. Ebrietas. n. ex cerui-
sia quàm vino deterior est, & diutius p-
durat, q̃ crassior, concoctuq; difficilior
sit q̃ vinum. Fumi nãq; crassiores inde
ad caput eleuantur, q̃ ex vino, quare tar-
dius et discutiuntur. Ex quo sane loco
sequitur et, in principio prandii vel cœ-
næ potũ à ceruisia vtilius, q̃ à vino in-
choari, Venter enim ante cibi sũ-
ptionem vacuus & nutrimenti indigus
è proximis haud dubiè visceribus attra-
xit. Illa verò, vt copiosè admodum li. 3.
de facul. natu. c. 13. Galenus docet, nihil
præter superfluitates & excrementa re-
tribuisse certum est, quo fit, vt super-
fluitatibus iam atq; excrementis abun-
det. Quæ certe potissima causa est, cur
in maxima fame Medici consulant, vt
ante cibi sumptionem vomitus eliciat,
quo nimirum superfluitates illæ à ven-
triculo attractæ euacuentur prius, min-
imèq; cū χαλῶ miscantur. Si igitur in
principio mensæ biberetur vinum, quo

1 2 natura

DE CONSERVANDA

natura præcipuè delectatur, quodq; au-
diſſimè ab ea q̄ viſceribus ineſt, trahen-
di ui rapitur: ſuperfluitates à ventriculo
attractæ vna cum vino in oīa ſtatim cor-
poris membra non ſine ſanitatis diſpen-
dio diſtraherentur. Atq; ob hoc fortas-
ſis Ioannes Matthæus de Gradi. cōſilio,
90. non in principio ſolū menſæ, ſed
in maxima quoq; ſiti, & poſt quamlibet
actionem fortem ac vehementem à vi-
no abſtinēdum cenſet: quippe quod ita
ſumptum incoctum adhuc ac crudū ad
neruos facile penētre, atq; in ibi in ace-
tum commutetur. Ceruiſia vero vtpote
crasſior, & ad concoctionē pertinacior,
non tā auide rapit: quare ab ea potus in
principio prædii vel cenæ vtilius inchoa-
tur, ceruiſia humores ēt orificio ſtoma-
chi incidētes abluit, & ſitim, q̄ ex nimia
uini potatione timet, p̄terea & quālibet
aliam mendam, coercet ac reprimi.

*Que victus ratio quolibet anni tempore ſit
vtilis. Caput. XI X.*

TEmporibus ueris modicum
prandere iuberis,
Sed calor æſtatis dapib. nocet im-
moderatis,
Autumni fructus caueas ne ſint ti-
bi luſtus.

De

De mensa sume, quantum vis tem-
pore brumæ.

Hic pro singulis anni temporibus cō-
ueniens instituitur usus ratio. Et pri-
mo quidem de Vere agitur. Verno liqui-
dem tpe modicè prandendum est, id est
paulum cibo demēdum, adiiciēdumq;
portioni, Cornelio Celso libr. 1. cap. 3. &
Auicenna. 2. 1. doct. 2. ca. 6. testibus. Hy-
eme. n. ob. t. p. is gulo sitatē exercitij prauit-
tatem, & resolutionis prohibitionē hu-
mores crudi maximeq; phlegmatici ex
t. p. is proportionē generati in interiori-
bus corporis ob ambientis aeris frigidi-
tatem, siue ἀντιπερίσσειαν adunantur.
Ver autē superueniens illos eliquat, &
per totum corpus diffundit. Quare na-
tura per id tempus plurimum circa illo-
rum cōcoctionem occupata est. Si itaq;
in verē magna daretur cibi copia, natu-
ra impedita ē prædictorum humorū cō-
coctione diuerteretur, utpote humorū
bus, & magna ciborum copia plus equo
grauata: vnde relictis in corpore humo-
res crudi & incocti facile in membrum
aliquod decumbentes egritudinē indu-
cerent. Quare summo perē cauendum
est, vt id temporis cibo nonnihil dema-
tur. Ciborum. n. diminutio ab ægritudi-
nibus veris maximè præseruat, Auicēna
ibidem teste. Et hoc quidem de adulto

DE CONSERVANDA

& extremo vere intelligendum. Nouū enim hyemi adsimilatur, vnde & hyemis ritu per id tēpus cibus administrandus est. Intelligendum item de corpore crudis & phlegmaticis humoribus referro. Corpore namq; in humoribus temperato cibus iuxta coloris innati, atque eius, quæ a corpore fit resolutionis proportionē exhibendus est: ablata. n. causa est diminutionis cibi. Vnde Hippocrates lib. 1. apho. 15. Ventres hyeme & vere natura calidissimi sunt, & somni longissimi: quare per ea tempora alimenta copiosiora sunt exhibenda. Etenim tunc calor innatus plurimus est, vnde & pluribus egent alimentis.

*A. Aetatis
ci. 155.*

SECVND O, de æstate nempe q̄ immoderata cibi sumptio æstate noceat. Siquidem virtus concoctrix tunc debilis existit: Calor. n. innatus, qui oīum operū naturalium causa est, p̄ extrinsecus circumstantis caloris excessum, ad sibi affinem extra protenditur, atq; ita contingit dissolui ac dissipari eius substantiam, ob hoc igitur debilior redditur, q̄ vt multum cibum cōficere queat. Galen. commen. 15. lib. 1. apho. Vbi minime tū silentio prætereundum est, ob maximā humiditatem corporis tā substantialium, q̄ nutrimentalium, quæ p̄ æstatem fieri solet, distationē, plurimū quidē ac crassius alimentū exhibendum esse.

esse, si virtus concoctioni sufficeret. Verum cum vno eodemq; tpe multū conficere non sufficiat, parū de eo ac sæpius exhibendum est. Id q̄ commen. 17. libr. 1. aphor. Galenus iis significauit verbis: Aestiuo quidē tpe, quantum ad t̄pis rationē attinet, sæpius pauca danda sunt, qm̄ & pluri egē adiectione, vt qui sunt dissoluti, & vires habeant imbecilles.

Idem Cornelius Celsus libr. 1. capitu. 3. sic scribens confirmat: Aestate vt sæpius cibo vtendum, sic exiguo est. Quanq̄ vero cibo nonnihil per æstatem demendū est, potioni tñ adliciendum v̄r. Maxima siquidem tū fit difflatio & exiccatio corporis, & calor humidum lōge exuperat vnde maior ēt sitis exorīt. Elixis itaque frigidisq; cibis, ac potione tum multa, cum diluta vtendum. Vinum vero purū ac vinosum, vt quod facile inflammet, & violento æstu vehementem calorem incendat, vitandum.

TERTIO, de Autumno: vt, si in eo a pomis ac ceteris autumnalibus fructibus, nimirum vuis, persicis, ficibus, & similibus abstineatur, vel parçē saltem de ipsis assumatur, ob ebullitionem. n. q̄ corpore & humoribus faciūt, sanguinē nimis fluidū, & putrefactioni accommodū generant, idq; maximē in ventriculo impuro & corporibus *κακοχύμοις*, qualia per autumnum sæpius occurrūt: que

DE CONSERVANDA

ob id et malis corpiuntur egritudinibus, cuiusmodi habentur imprimis variolę, morbilli, & pestilentes. Quod palam est Paulus Aeginata libr. 1. c. 53. ita scribens attestatur: Poma in autumno affatim assumere noxiū est, ut quę non copia tñ obfint, verum etiam vitiosos pcreēt humores & inflationes. Etenim præstāissima, nempe ficus & vuae, statim patiuntur corrumpuntq; cibos, nisi ante alios presumatur, ita verò neq; inflant neq; corrūpūt. Ceterum quę exactior victus ratio per autumnū habebatur, vnicē hoc oībus, qui sanitatis tuę dē curam susceperint, cauēdum est, quemadmodum lib. 4. ad Alman. c. 26. Rhazes præcipit, ne famem vel sitim patiantur, vel cibo vna hora repleantur, vel aqua. Vinum autē bibēdum est paulo liberius, non tñ immodicē, ceu in æstate, dilutum: nempe ut corpus humectet, & calorem reprimat. Quod. n. aqua immodicē temperatum est, calorem obtūdit, inflationes ac inde colicos cruciatus procreat. Minus ē eius q̄ per æstatem sumendum est, Siquidem natura tunc imbecillior existit, q̄ ut magnam vini copiam concoquere queat. Sunt apud Galenū in libro de cibis boni & mali succi, c. 3. pulcherrima quędam ac utilissima de horæis fructib. præcepta, quę sanē locū, quia ualde eruditus est, hic integrū subij-

subijcere placuit. Pater meus, inquit, geometriæ, architectoniæ, astronamiæ, arithmeticæ, logistices studijs plurimū valuit. Maximèq; oībus, quibus erat notus, ob ipsius iustitiam, modestiā, bonitatē, vt cuius ex philosopho, admirationi fuit. Is cū puer ipse adhuc essem, eam mihi victus rationem instituit, vt nullis per id tēpus obnoxius morbis vixerim. Vbi verò adolescentiam sum ingressus, ille in agrum rei rusticæ studiosus cōcessit, ego verò doctrinæ studijs ardentius, q̃ ceteri condiscipulī die noctuq; operam dabā. Sed cū per totū id teapus, quod ἡμετέριον vocant, horeis, hoc est tēporarijs vel fugacibus fructibus vnā æqualibus meis vberius vsus essem, adueniente autūno, acuto morbo correptus sum, venamq; incidere opus fuit. Cumq; exgo in urbem pater reuenteretur, ad me obiurgandum se conuertit eiusq; generis victus admonuit quo eodem suadēte, vsus antea fueram, atq; ab illo imposterum minimē discedere vitæq; sodalium iacōtinētiū consuetudinem præcepti. Tum sequenti ē anno operam curamq; adhibuit vt sobriè viuerē, atq; horeos fructus cum moderatione gustarem. Acq; ita in eo anno qui erat ætatis meæ vndeicesimus, incolumis vixi. Sed cum altero deinde anno pater excessisset ē vita, ipseq; vnā cum eiusdem

DE CONSERVANDA

ætatís amicis operæ fructus ad satietatem sumerem, in egritudine superiori consimilem incidî, ut tunc quoq; sanguinis missione opus esset. Deinde verò vel singulis annis, vel alternis nonnumquam ad octauum vsq; vicesimū annū morbo aliquo laborabam. Cumq; tunc tēp. periculum esset, ne ea pars mihi, qua iecur septo trasuerso annexū est, abesse corriperetur ab esu horgorū oīum mihi penitus abstīnēdum proposui exceptis ficibus vuisq; oīno maturis quas neq; intemperanter vt antea, sed cum moderatione sumebā. Quā sanē victus rationem, cū quidam ex sodalibus natu me duobus annis maior comprobaret, curā ambo adhibuimus, vt exerceremur, cruditatesq; oīno vitaremus, ob idq; ad hanc vsq; diem multos iam annos, incolumes viximus. Reliqui quoq; ex amicis, qui me hortante exercitatione vsi sunt, moderateq; cibum sumpserūt, rectè oēs semper valuerent, sed alij, quidē à quinto iā & vicesimo, alij ab aliquāto paucioribus annis, ut cuiq; s. persuasū fuit, horæos fructus cibosq; alios mali succi vitari oportere. Hec ille.

*Hyemis
sibi par
ei.*

QVARTO, de hyeme: Hyberno siquidem tempore, Auic. 2. 1. doc. 2. c. 6. teste, quantum volumus, hoc est, plus quam ceteris tēporib. edendū est. Quod Galeni ēt testimonio confirmatur, qui com-
ment.

men. 17. lib. 1. apho. in eū scribit modū:
 Hyberno tpe multa quidem danda sūt
 p̄p̄ robur virium, sed rarò, quia non val-
 de multa indigent adiectione laboran-
 tes, vt q̄bus nō multa fiat euacuatio. Et
 rō quidem est, quia calor innatus hye-
 me intensior est, tū quia vnitus, tū quia
 corroboratus, *διὰ τὴν ἀντιπερίσσειαν*, id
 est, iuxta positionē sui contrarij, nempe
 aeris frigidi corpora ambientis. De qua
 plura Aristoteles lib. 1. c. 12. *μετεωρολο-
 γικῶν*. Sed hoc veritatem habet in robu-
 stis & corpulentis, nō aut̄ in raris & de-
 bilibus. In his .n. intensū hyemis frigus
 non modò non corroborat calorem in-
 natum, sed magis debilitat. Quod verò
 hyberno tpe calor plurimus fit, innuit
 Hippoc. aphorism. 15. libr. 1. Ventres
 hyeme & vere natura calidissimi sunt,
 & somni lōgissimi: quare per ea tempo-
 ra alimenta copiosiora sunt exhibenda.
 Etenim tūc calor innatus plurimus est,
 vnde & pluribus egent alimentis. Quæ
 quidem & crassiora & concoctu diffi-
 cilia exhibere licet, eo quod calor inten-
 sior sit, Vīno aut̄ vtendū est tum mera-
 tiore, tum rubicundiore. Quanquam
 verò in hyeme ob robur caloris innati
 & fortitudinē virtutis cōcoctricis. cibi
 crassiores ac densiores cōueniunt, quia
 tū tunc ip̄is ob phlegmatis abundantia
 corpora facillimè replētur & obstruun-

DE CONSERVANDA
tur, & parua sit à continente resolutio:
tutius est, uti cibis inter solidū, & rarū
medijs: qualis est caro hœdina, uitulina,
ueruccina, luciorum, percarum & can-
crorum: Crassioribus uerò, ut bouina,
ceruina, porcina, concarum, ostræarum,
campionum, & similibus, abstinendum,
aut certè cum moderatione utendum:
adhibitis semper rebus aperitiuis & diu-
reticis, nimirum petroselino, nasturio,
apio, & exercitio forti. Cæteràm circa vi-
ctus rationem pro singulis anni tēpori-
bus conuenientem hoc ēt notādum uē-
nit: Quod autunno quidem melancho-
licis cibis ac siccantibus abstinere oport-
eat, hyeme uerò eis uti, quēadmodum
sanè estate humectantibus & refrigeran-
tibus, Vere autē, q̄ medijs sit temperamē-
ti, medię facultatis cibos edere, quemad-
modum. lib. 1. cap. 25. de alimen. facult.
Galenus attestatur.

De prauo potu corrigendo. Cap. XX.

Saluia cum ruta faciunt tibi po-
cula ruta,
Adde rosæ florem minuuntq; po-
tenter amorem.

Duo traduntur hoc loco prauī potus
remedia.

PRIMUM, Saluia, cuius folia potib.
immerſa uitia eorum proprietate qua-
dam

dam tollunt. Peculiarem præterea habet gratiā roborandi cerebrū ac nervos, iis vero roboratis, malis fumis ex paruo potu procedētibz melius resistitur.

SECVNDVM. Ruta: Huius nanq; folia integra ac citra contritionem vllā potioni imposita, auxiliārē vim contra perniciem eius præstant. Etenim caliditate proprietate sua potius vitia emendant. De ruta quō aduersus venena conferat, satis dictum est suprā cap. 13. Additur in posteriore versu, q̄ flos rosæ superioribus adiūctus, non modò dicta earum vim augeat, sed Veneris insuper appetitū cohibeat atq; tollat. Quod sanè de rosis potissimū intelligendū est, quæ puniceo colore rubent: hæ namq; fragrantia ac styptico suo sapore potus nocumentum remouent.

De nausea marina. Cap. XXI.

NAusea non poterit hæc quam vexare, marinam Vndam cum vino mixtam qui sumpserit ante.

Cūm plerisq; necessitas incidat nauigatio per marē proficiscendi, hic etiam remedia quædam aduersus nauseas & vomitiones, quibus premi solent, qui nauium insueti primū iā nauigare incipiunt, enumerare placuit: Nēpe si diuites illi fuerint, vt per dies aliquot, ante
quam